

PÁLY EDE.

1849—1925.

Ötvenhárom évig tartó buzgó papi működés és jelentős irodalmi szereplés után ráhulltak *Pály* Ede koporsójára a felsőbányai elképzelhetetlenül szépfekvésű temető nehéz rögei.

Tüzzetek siromra keresztet
S tegyétek rá majd ezt a kis irást:
Jézus Szive, te nem feledsz engem,
Benned várok boldog feltámadást.

Ezek voltak utolsó sajátkezűleg írott sorai. Csak ennyivel óhajtotta megjelölni az öreg költő földi maradványainak csendes sírhelyét. A népszerűséget, dicsőséget, bár lehetett volna benne része, soha nem hajhászta. Az irodalomnak mégis köte-

lessége foglalkozni vele, a *mi* irodalmunknak annál inkább, mert erdélyi vonatkozásban is egészen *a miénknek* mondható. Szatmáron született 1849. febr. 21-én, ott végezte középiskolai és theologiai tanulmányait is, Szatmáron szentelték pappá 1872-ben, hét évi kápláni és hitoktatói működés után a szatmár-megyei Sárközön lett plebános, majd esperes és megmaradt a megyében egészen 1925. ápril. 5-én Felsőbányán bekövetkezett haláláig, ahová 1901-ben nevezték ki plebánossá és a nagybányai kerület esperessévé. Amig hivatottabb kéz művészi képet ír róla, amely kép méltó lesz majd, hogy elhelyezzék az erdélyi irodalom jeleseinek sorában, — addig is szükséges megrajzolni e galeria részére ez egyszerű vázlatot.

*

* * *

Pály Ede életének fent említett fázisai közül a sárközi plebánuskodás ideje a legnevezetesebb. Ekkor jelent meg „*Költemények*” címen kiadott egyetlen verskötete, ekkor érte el fejlődése tetőpontját, ki nem adott, csak kéziratban hagyott alkotásaiban. Szatmári, beregszászi, munkácsi és ungvári káplán korában is irt már verseket. Ezek nagyrészt alkalmiak voltak és csak arra jók, hogy Pály a formák kezelésében nagyobb gyakorlatra tegyen szert. Azok a versei, amelyeket a költő 1882-ben kiadott kötetébe felyett, már a kiforrott ügyes verselőt és a válogatni tudó művészt mutatják. Egyik akkor ismert vallásos költő sem verselt szebben Pálnál. Elismerték ezt róla maguk a költőtársak, Sujánszky, Lázár, Rosty is. Különösen kiemelendő a Pály verselésében, hogy formái, rímei szinte önkényt, a tartalomnak megfelelően és a tartalomért, nem pedig önmagukért alakulnak. Nyelve romlatlan, világos, magyar. Itt-ott nála is előfordulnak az akkor szokásos erőszakolt összetételek, de inkább csak kezdetben, amig ő is olvasmányai hatása alatt állt, később ebben a tekintetben is tisztult és önállósult. Könnyen folyó sorai, nagy termékenysége, ügyes rögtönzése, azt bizonyítják, hogy az alkotás munkája könnyen és gyönyörűséggel folyt le lelkében, — bár maga egy-két versében az ellenkezőt írja.

Verselésére, nyelvére, mindenekelőtt témáinak kiválasztására föltétlenül hatással volt a környezet, mindazok, akikkel érintkezett és akik irodalmi működését figyelemmel kísérték. Mint káplánt és hitoktatót igen gyakran kérték fel alkalmi versek írására, melyeknek sikere további munkára sarkalta. Sárközön különösen nagy hatással voltak költészetére a báró Vécsey

család nagyműveltségű tagjai, akik az alig harminc éves, költő-hirében álló papot, mint kegyurak, de mint művészetpártolók is, szeretettel fogadták. A velük való gyakori érintkezés nemcsak a kényszerű falusi kényelemtől mentette meg Pályt, hanem a költeményeire tett mélyen járó megjegyzések és bírálatok is jótékony hatással voltak reá. Ha mint falusi plébános nem is igen mozdulhatott ki Sárközről, a bárói család könyvtára, de méginkább a velük való társalgás által nagy világ állott állandóan nyitva a fiatal költő-pap előtt, amely világból megismerhetett mindent, ami rút. E környezetnek mindenestre nagy befolyása volt arra, hogy Pály szigoruan puritán papként és emberként élt és hogy kimondhatatlanul irtózott a diszharmónikus-tól, a rossztól. Amikor ő jóságra buzdít, amikor vallásos verset ír, benne a jóság szerelmese a rút haragosa, nem pedig a pap beszélt. Ezért tudott olyan nagy hatást elérni egy-egy sorával, ezért felejtjük el, hogy verseit pap írta, amikor olvassuk. Prédikációs hang nélkül, tisztán zengenek el szavai.

A bárói család tagjain kívül is voltak lelkes jóbarátjai ebben az időben; az akkori katolikus költők. Sujánszky, Lázár, Rosty. Sujánszkyt Esztergomban, Lázárt Nagyváradon föl is kereste. Látogatása és barátsága emlékeit sikerült költeményekkel örököltette meg, amelyek közül kiválnak a *Visegrád alatt* és a *Lázár Miklós halálára* címűek. Mindjárt megjegyezzük itt, hogy alkalmi versei magukban véve is mindig értékesek, akár csak Aranyak hasonló költeményei. (Például a legújabban megtalált *Falusi mulatság*). Nem hiába vallotta magát Pály, Arany János tanítványának.

A költészetéről való felfogásában Pály is mintha Mindszenty rövid programját tette volna magáévá: „Az étellel összeroknítani, megszentelni a vallás által, sőt a hazafiság dicső színeit is a vallás színeképeben szemlélni”. Lírikus. Lírája sokhúrú, változatos. Verseinek egyszerű címei ezernyi szépséget takarnak és egész programot adnak.

Neveljétek a gyermeket
Istenesen, jámborúl, —
Most vagy soha, mert a haza
Már nagyon is rászorúl.

A rokoni, baráti, vallásos és hazafias érzésen kívül, melyek hol mint a jelen boldog átélése, hol mint az elmúlt idők emlékei, hol mint egy-egy őszinte fohász, sóhaj, hazafias profétai jajszó

jelennek meg; ezeken a saját szívünk mélyéből feltörő érzéseken kívül hangot ad a pacsirtának, szót a kis virágnak, hangot a kőnek. Neki ép úgy élnek a tárgyak, mint ahogy ő maga él; csak egyet kerülget: a törvényszegést, a tragédiát. A jóság embere és poétája ő. Drámai színezetű kísérletei szétesnek, de szétesett állapotukban a liraiság annál színesebb bennük. Éppen így van az epikus költészettel is. Első kötetének megjelenésekor némelyek egyenesen a jövőendő vallásos éposz költőjét látták benne. Nem lett azzá, bár gyönyörű kísérletei vannak. (*Átmenőben Bethánia felé, Sion bújá, Golgotha királya, Sárközi szüret, A negyven vértanú, Képek az őshajdanból*). Az eposzi korszak határán, az új idők kezdetén mindenféle intuiciós elmélet nélkül is érezte, hogy csak azt adhatja és olyképen adhatja, amit a lelke rejt és ahogyan azt bírja. Ezért epikájában is lírikus, lírizáló tehetség. Klasszikus versformákban épen úgy, mint az ősi nyolcasokban és az újabb formákban is csupa alanyisággal találkozunk nála.

De hogy közelebbről láthassuk, nézzük öt néhány idézetből, amelyek kiszakítva is szépek és ragyogók. „*Kertünk alatt a tép*” című költeményében ilyen egyszerűen édes-puha szavakat ír:

A kis Jézus pedig
Az Isten báránya
Meleg gyapját küldi
Annak, aki árva.

A *kereszt* címűt az egészset ide kellene iktatni, hogy belső szépségét lássuk. Egy másik verséből csak pár sort mutatunk be, hogy a forma szépségét szemlélhessük:

Hull a zápor, hull a földre,
Sirva, zugva, mennydörögve...
Villám lobban, szikra roppan,
Rügy kipattan, a szív dobban...
Győztél édes Istenem! —
(*Hull a harmat*)

Közvetlen, erős, meggyőző vers a *Memento mori* című és ilyenek a költőnek a halállal foglalkozó utolsó versei.

Hogy énekszerű vallásos költeményei mennyi szépséget rejtenek magukban, arra elég az általánosan elterjedt énekre, a *Szüz Mária, hazánk reményére* hivatkozni.

Széles, nagy ívelésűek ódáinak sorai:

Oly jól esik bús századunk borongó alkonyán,
Hogy ennyi fény sugárzik egy nagyunknak homlokán...
(*Simor aranymiséjén*).

Nemes veretűek a hazafias versei. A *Munkácsi, Nagyváradi, Visegrád alatt* és a *Clama ne cesses* című hazafias versei egyuttal a látnok jóslásai, amelyek olyan szomoruan valósultak meg még az öreg poéta életében. Egy vigasztalása van:

Szöszegésért magyart
Még nem sújtott a kard,
Nem vert meg az Isten.

Sok versében szelid derű csillan fel (*Az üstökös és a huszár*), másokban tanít (*A fénybogár és a szarkaláb*), ismét másokban egy-egy idillikus képet örökít meg (*Csörg a patak*). — *Az elhagyott templomban* mint a leírás művészetét ismerjük meg, — *Az én szívem* című versben a lelke szelid programját olvassuk; itt és ott jóra biztatja a bátor kezdőket. (*Ez az!*) Úgy szeretnénk sokat, nagyon sokat idézni abból a sárguló füzetből, melynek lapjai Pály Ede örökségét képezik. 1887. jan. 4-én kezdte belejegyezgetni, első kötete megjelenése után írott verseit. Összesen 100 verset találunk benne és a maga nemében valamennyinek megvan a maga értéke, szépsége. E száz költemény közül, — amely nyomtatásban kb. 40 ívet tenne ki, — könyv alakban egy sem jelent meg.

Pály nem kereste a nyilvánosságot.

Minden elhagy, minden ámit
Csak Te nem —

sóhajt fel egyik versében a jó Istenhez. „Láttam én a jót s a rosszat” — mondja másutt és érezni lehet, hogy nem kíván sokak előtt látszani, elég neki a maga köre, amelyben nem csalódhatik. Később egészen elhallgatott. 1890-ben még negédeskedésnek gondolhatnók, amikor *Válasz egy nógató versre* című költeményében tiltakozik az ellen, hogy egész életét versírással legyen kénytelen eltölteni; de olyan kedves kötekedő hangon írja meg mindezt, hogy nem hihetünk komolyságában. 1893-ban már komolyabban beismeri a lankadást. (*Tűnődés*.)

Ezután írt versei csak annyiban mutatnak rá a végre, hogy a halállal foglalkoznak. Egyébként a költőnek talán legszebb alkotásai. Mélységes keresztény hit, a nagy élet, az igaz élet

igérete tölti be minden sorát. A feldobott tüzes csóva fénye kilobbanóban, de szikrákat szór és világosságot hint. A beálló sötétben, a halál sötétségében szálló szikrák a maguk valódi szépségében ragyognak. Pály Ede utolsó versei szebbek, tökéletesebbek a korábbiaknál. És ez mutatja legjobban, hogy Istenadta tehetséggel megáldott poéta volt. Nem a 20 ívre terjedő kötet, nem a kétszer annyi kéziratban maradt vers száma, de az állandó fölfelé való emelkedés és a magassági pont elérése a kritériuma a költői babér elérésének. Pály soha sem szenvedett, sohasem példálózott költői kiváltságos helyzettel. Papi mivolta a szerénységre és arra predesztinálta, hogy elsőrangú kötelességének a papi hivatás gyakorlását tekintse. És amikor a kis faluból városi plébánia vezetésére küldetett, bizonyosan annak súlyosabb és nagyobb gondjai befolyásolták, hogy kevesebbet írt. Az új idők feldicsért és az ő szemében különösnek tetsző formái, tárgyai nem mindenben nyerték meg tetszését. Elismerte például Sík Sándor mélységét, de tagadta, hogy a költő alanyiségének olyan nagy kidomborítására volna szükség a lírában, mint ahogy az az új idők verseiben jelentkezik. Maga mintha mindig várt volna valamit. Várt valami kiforrást, amely után ... talán ő maga is ismét odaállott volna, ahonnan tulajdonképpen soha sem állt félre. Istenfélő, igaz férfi volt, aki megértette élete célját, kit az örök üdv reménye acélozott szenvedésre. Szerény volt és az Isten előtt végtelenül alázatos,

Bünökkel terhelten
Belépni hogy mertem
Szentélyedbe...
Térdelni hogy mertem
Oltárodnak zsámolyára...
Szólani hogy mertem
Színed előtt...
Áldozni hogy mertem
Oltárodon...

Mint költő nem tartotta magát Dávidnak, csak költészetét hasonlította össze a Dávid parittyájával. Ő a legyőzött Góliáton az unalmat érti. Ezt tulságos szerénysége mondatja vele, mintha ő a költészetet csak mint dilettáns munkálta volna. Ő a valóságban Dávidnak, a zsoltárosnak társa és testvére. Ha Góliátnak vennők mindazt, ami ellen Pály költészetében küzdött, tehát a hagyománnyal, a tiszta erkölcsökkel ellenkező világot

és világnézetet, akkor igaza van, midőn magát; illetve költészetét a Dávid győztes parittyakövének állítja. Tömör, kökemény, igaz szavak teszik az ő parittyaköveit; erős, lendületes stílus által veti a szívekbe és az értelembe a maga igazát. A hitetlen, csodákban nem hívő emberekhez szól az egyik költeményében és arra a kérdésre, boldog lesz-e hit nélkül az ember, felkiáltással így felel:

Ezt megmondja majd a fegyver,
A gyilok s a dinamit!

Pály ezt a versét 1894. jun. 6-án írta, tehát több mint 30 évvel ezelőtt. Felkiáltása, felelete ma is megfog, különösen midőn a másik versében így folytatja:

Édes vérünk, a Gorilla,
Megérteni ma sem bírja...

Ilyen erővel, ilyen tiszta látással csak vérbeli poéta lép fel. És annál igazabb ez, mert ő poétasággal soha sem kérekedett. Az irodalom állapítja meg az ő értékét most, midőn ő már „puha párnára”, Jézusa szívére, hajtotta fejét.

*

* *

Nem akaratlanul, nem véletlenül idéztük e rövid ismertetés elején Pály Edének utolsó, sajátkezűleg írott sorait, melyekben halála után Jézusa szívébe ajánlja lelkét. És nem akaratlanul, nem véletlenül említjük most ismét Jézus szívét, ezt a „puha párnát”, amelyre a költő egy másik, korábbi verse szerint leakarja majd egykor hajtani fejét. Pálnál ez a kiindulás, ez a cél és ez a jutalom. Ez a vallásos elmélyülés teszi egységessé, nagyívű alkotásává költészetét. Alkudozás, kitérés nélkül haladt a jónak megismert úton. Nem kapta föl a modern óriások mérföldjáró csizmáját, a sokatmondaniakarás nem izgatta és nem zavarta meg. De a keresztet, amit zászlónak, vitorlának, célnak, szimbolumnak választott: a keresztet aranyból ötvözte ki és költői működése első sorban a keresztnek bátor és másokat is buzdító krédója.

(Szaniszló.)

Magyar'Bálint.